

Á veg inn í eina nýggja öld við óhugnaliga nógvum avbjóðingum

Gamlar avbjóðingar - nýggjar loysnir

Tær føroysku politisku hugmyndirnar av sambandinum millum alment og privat eru merktar av hugsanum, sum vóru í hæddini í Vestureuropa fyri eini 30-40 árum síðani. Londini uttan um okkum hava stórt sæð slept hesum hugsunarháttinum og lagt menningina av vinnulívinum og vælferðarsamfelagnum á annan bógv. Men føroyska tjakið er framvegis fulkomuliga læst fast í hesi gomlu vanahugsan, har tann eini vongurin framvegis vil loyva tí almenna sektorinum at vaksa ótálmaðan, meðan hin vongurin fyrilitaleyst vil skerja tað almenna so nógv sum gjørligt

Gestur Hovgaard
Ronnie Thomassen

Harvið endar alt tjak um samfelagsliga menning í einum vandamiklum snæverskygni, sum ger tað ómøguligt at menna samfelagið við grundarlagi í hugsotum, sum stava frá praktiska lívinum í føroyska samfelagnum. Tí fyriritreitin fyri samfelagsmenningini er júst eitt vælviðandi samband ímillum alment og privat, og hesin spurningurin má tí ovast á dagskránná

Ofra hava politiskir lærisetningar hug til at hevja seg upp til ein almennan sannleika, sum ikki longur hevur beinleiðis samband við tann samfelagsliga veruleikan, sum hevur skapt teir. Tí er sjálvandi eisini trupult at bróta við gamla politiska vanahugsan, hóast henda í mongum førum økir um samfelagsligar trupulleikar heldur enn at loysa teir.

Í føroyska samfelagnum er eitt tað besta dømi um

hesa vanahugsanina teir galdandi politisku lærisetningarnar um almennt og privat: "Tað privata stendur fyri virðisøking og dynamikki og heldur landinum uppi, meðan tað almenna einans brúkar pengar."

Men hesin hugsunarhátturin er júst orsökini til, at so fá nýggj privat initiativ fóta sær í Føroyum. Í nógv teim flestu samfeløgum, ið minna um okkara, eru almenni og privati sektorurin nevniliga í einum neyvum samanspæli hvør við annan. Og eitt effektivt samanspæl millum alment og privat er júst sjálv grundfyriritreitin fyri allari samfelagsmenning!

Triggjar mytur um almennt og privat

Á pappírnum er uppbytið millum alment og privat rættiliga einfalt. Men tá titið verður nærri at hesum, gerst greitt, at her lekur álvarsliga ímillum teori og praksis. Vit kunnu t.d. seta okkum spurningin; um hvat "tað privata" er? Er tað tað eink-

ulta menniskjað, ella er tað familjan? Er tað tann einstaka fyrirtøkan, ella tað samlaða vinnulívið?

Og hvat er so ein privat fyrirtøka? Til dømis er ein partur av partapeninginum í Skipafelagnum almennur, men merkir tað so eisini, at fyrirtøkan er almenn? Fyri ikki at tala um Føroya Banka, ið nú, tá hann er almenn og roynir at liva upp til tey sunnu privatøkonomisku prinsippini, sum bankin annars ikki megnaði at virka eftir, tá hann var privat ogn!

Eitt annað dømi eru barnagarðar. Vanliga halda vit, teir eru almennir? Men teir kunnu jú stovnast av privatfólki og verða annars rindaðir av landi, kommunum og privatum í felag. Er teir so almennir ella privatir?

Greiða uppbytið millum alment og privat er sostatt tann fyrsta mytan, tí hetta sæst ikki aftur í tí dagliga samfelagslívinum. Talan er um eitt hugtak, sum ikki er heilt í trað við veruleikan. Vit kunnu sostatt bert nýta

hesa uppbytið í *prinsipiellum* spurningum, men ikki til eina nágreinliga viðgerð av samfelagsligu menningini.

Næsta mytan er, at tað privata altíð er nógv meira effektivt enn tað almenna. Her stavar tað klassiska mótrógvið úr USA, har tað privata sjúkrahúsverkið er nógv dýrari enn tey almennu sjúkrahúsverkinu í t.d. teim skandinavisku londunum. Afturat hesum kemur, at tann skandinaviska sjúkratryggingin er fyri øll, meðan bert amerikana-rar, ið hava ráð til tað, hava eina veruliga sjúkratrygging.

Í sama viðfangi kunnu vit nevna tær mongu norðurlendsku figgjargølnar frá fyrst í 90'um, sum ikki júst vóru eitt tekin um privat viðskygni. Í 1992 misti danski figgjarsektorurin uml 20 milliardir, og m.a. tryggingarfelagini Hafnia og Baltica fóru av knórnum. Úr Noreg og Svøríki kunnu vit t.d. nevna bankagølnar: Nordbanken, Gota Bank, Fokus Bank,

Ronnie Thomassen og Gestur Hovgaard skriva

Føroyar og framtíðin (4)

Vit eru nú komin fram til seinastu greinina í viðgerðini av teim samfelagsligu avbjóðingunum, sum føroyingar eru noyddir at taka støðu til, antin so ella so.

Í fyrstu greinini viðgjørdu vit trupulleikarnar í føroysku vinnulívsmenningini við serligum denti lógðum á tað einsporaða atlitid til framleiðslufaktorarnar, sum sermerkir føroyskan vinnulívspolitikk. Vit viðgjørdu eisini trupulleikarnar, ið standast av eini tvíhaldan um sonevndu "fordistisku mongdarframleiðsluna", og setti hetta saman við ætlanunum um endurnýggjan av fiskiflotanum.

Í næstu greinini viðgjørdu vit, hvønn týðning globaliseringin hevur fyri føroyska samfelagið. Vit vísu á vantandi samsvarið millum socialu og mentunnarligu gongdina móttvegis útbúgving og persónliggerðing og tað einstáttaða mongdarframleiðandi føroyska vinnulívsmyndir. Somuleiðis vísu vit á nakrar gongdar leiðir burtur úr hesum trupulleikum, og í hesi greinini taka vit eisini aftur nakrar av teimum.

Triðja greinin viðgjørði broytingarnar í almennu fyriritreitin við serligum denti lógðum á sambandi millum landsfyriritingina og tær komandi kommunalu fyriritingarnar. Nýggja kommunuálitid varð viðgjørt, og niðurstøðurnar vóru settar í samband við trupulleikarnar, ið standast av broytingunum í miðfyriritingini hjá landinum.

Henda fjórða og seinasta greinin tekur saman um greinarðina, við høvðusdentinum lógðum á sambandi ímillum "tað almenna" og "tað privata". Í greinini verður eisini nortíð við ávisar aðrar spurningar, ið vit meta hava týðning í samband við viðgerðina av framtíðini hjá føroyska samfelagnum.

Kreditkassen og Den Norske Bank. Ímillum tær mongu orskirnir til hesar figgjargølnar vóru eisini ódygdur, t.d. burokrati og vanahugsan, sum vanliga vera heftar at tí almenna sektorinum. Niðurstøðan er tí, at privati sektorurin ikki altíð er meira effektivur enn tann almenni sektorurin, sum mytan annars vil gera hann til.

Triðja mytan er, at uppgávan hjá tí almenna einans er at skipa fyri effektivum tænastum til borgaran. Tí verður ofta hildið, at vit ein væl kunnu privatisera hesar uppgávurnar, tí so kann marknaðurin avgera, hvat ið kann liva, og hvat ið skal falla. Men her verður gloymt, at marknaðurin í sær sjálvum ikki skapar nakað demokrati ella nakra rættartrygd, samstundis sum marknaðurin í prinsippinum eisini er moralskt blindur.

Hinvegin hevur tað almenna stóði í felagslívið, um eitt dømi um hetta kann vera ein felags politisk avgerð um, at øll skulu hava ta bestu sjúkuviðgerðina uttan mun til inntøku og aldur. Her hevði ein marknaðarstýring uttaniva minkað um sjúkraviðgerðina hjá teimum gomlu, tí tey hava jú framtíðina aftan fyri seg.

Uppgávurnar hjá almenna sektorinum

Almenni sektorurin framleiðir vælferð til borgaran, har tær stóru og tungu uppgávurnar eru skúli, heilsa og sosialhjálpi. Men almenni sektorurin hevur eisini altíð havt stóran leiklut í vinnulívsmenningini. Síðani kríggið hevur hesin leikluturin serliga verið at útbýggja infrastrukturn (tvs. elveitingar, vegir, havnir o.t.), ið eru tær "fysisku" grundfyriritreitm fyri einum virkandi vinnulívi. Hetta kann eisini nevast ein *passiv* og *tilrættaleggjandi* strategi.

Globaliseringin (ið varð viðgjørð í grein 2) hevur nýtt tann almenna sektorin í londunum kring okkum inn í eina *nýskapandi* og *aktiva* strategi. Gongdin í almenna sektorinum má stutt og greitt samansjóðast við vinnulívsmenningina, tí spurningar sum teknologi, vitan og samskipan eru avgerandi fyri kappingarførið. Loysnin til hesa avbjóðingina er greiddast lóst í trippunktsprogramminum hjá Tony Blair til endurreisning av Stórabretlandi. Programmið hjá honum snúði seg heilt einfalt um: education, education and education.

Haraftrat mugu vit eisini